

Demokratijos išbandymas futbolu

Laurynas Jonavičius, Rytų Europos studijų centras

2007 m. balandį Europos futbolo asociacijų sąjunga (UEFA) 2012-ųjų metų Europos futbolo čempionato šeimininkėmis paskelbė Lenkiją ir Ukrainą. Šių metų birželio pabaigoje abi šalys aplankęs ir pasirengimą čempionatui įvertinęs UEFA prezidentas M. Platini nepagailėjo kritikos abiem šalims. UEFA net paskelbė, kad reikalams nepajudėjus per artimiausią pusmetį, garbė organizuoti čempionatą gali būti perduota dabartinei Europos futbolo čempionei Ispanijai.

Europos Sąjunga jau ne pirmus metus stengiasi padėti Ukrainai tvirtai atsistoti į demokratinės raidos vėžes. Tiesa, daugelis iki šiol naudotų priemonių nepasižymėjo efektyvumu ir pernelyg didelių rezultatų nedavė. Europos kaimynystės politika labiau primena deklaracijų rinkinį, o įvairūs statistiniai rodikliai rodo, kad Ukraina po Oranžinės revoliucijos demokratinium keliu nuėjo labai netoli. Nuolatinė politinė suirutė, lydinti Ukrainos politinį gyvenimą, taip pat patvirtina, kad tobulėti dar tikrai yra kur.

Galbūt matydama, kad esami formalūs poveikio kanalai ir instrumentai neduoda laukiamų vaisių, galbūt dėl laimingo sutapimo, o greičiausiai itin didelių Lenkijos lobistų pastangų dėka, Europa Ukrainai į rankas įdavė šiek tiek netradicinį kozirį. Tas koziris – Europos futbolo čempionato 2012 metais organizatoriaus teisės ir statusas. Kaip pasakė vienas Ukrainos Aukščiausiosios Rados deputatas, „tai geopolitinė pergalė, kadangi šiam įvykiui galima suteikti ne tik sportinę, bet ir politinę potekstę, pasinaudoti juo kaip šalies įvaizdžio gerinimo akcija, reklama investuotojams, reklama visoms nedidelėms šalims, kurios nori matyti Ukrainą kaip regiono lyderę ir

lygiuojasi į Ukrainą“. Be abejo, sportas visais laikais buvo glaudžiai susijęs su politika. Turbūt ne veltui Pekino olimpinių žaidynių organizatoriai paskelbė, kad į sporto varžybas bus draudžiama įnešti plakatus su bet kokią politinę, religinę ar etninę potekstę turinčiais šūkiais. Kinijos režimas puikiai žino, kad milijonai sporto sirgalių stebės olimpiadą ir todėl visais įmanomais būdais stengiasi užkirsti kelią nepalankios informacijos apie savo šalį sklaidai. Ukrainos atveju sportas – o tiksliau futbolas – gali tapti tuo įrankiu, kuris parodys pasauliui, kad Ukraina yra visiškai pasirengusi ne tik gauti europinių fondų paramą, bet ir pati įgyvendinti didžiulio masto ir svarbos europinį renginį. Yra keletas aspektų, kuriais Europos futbolo čempionatas gali prisidėti prie Ukrainos „europinės“ tapatybės stiprinimo:

- 1) jau pats Europos futbolo čempionato organizavimo teisės suteikimas yra įrodymas, kad Europa tiki (arba nori tikėti) tuo, jog Ukraina yra visavertė senojo žemyno valstybė. Kitaip sakant, tapatybiniame-idėjiniame lygmenyje sėkmingas pasirengimas yra labai tvirtas žingsnis link diskursyvinio Ukrainos susaistymo su Europa. Jei šiandien didelė dalis europiečių žino, kad Ukraina yra „kažkur prie Rusijos“, tai po sėkmingo Europos čempionato dar daugiau ispanų, portugalų, prancūzų, belgų ir olandų žinos, kad Ukraina yra šalis, „kurioje vyko Europos futbolo čempionato finalas“ (pagal dabartinius planus finalinės rungtynės numatytos būtent Kijeve).
- 2) Europos futbolo čempionatas yra puikiausia proga pristatyti investavimo ir verslo plėtojimo Ukrainoje galimybes. Futbolas vienija milijonus ir labai realu, kad artėjant

čempionatui bei jo metu Vakarų Europos verslininkai nepatingės pasidomėti galimybėmis išplėsti savo verslą į tokią didelę rinką, kaip Ukraina (neskaičiuojant Rusijos, Ukraina yra didžiausia geografinės Europos valstybė). O investicijų iš Vakarų atėjimas yra tiesiausias kelias kurti, plėtoti ir įtvirtinti Europos Sąjungoje įprastas, tačiau Ukrainoje dar labai sunkiai įsitvirtinančias „žaidimo taisykles“.

- 3) Čempionato metu tūkstančiai žmonių iš įvairiausių Europos kampelių apsilankytų Ukrainoje ir Lenkijoje, o tai yra puikiausia tiesioginių kontaktų (angl. *people-to-people*) užmezgimo ir stiprinimo galimybė.

Taigi, lyg ir susidaro pirmas įspūdis, kad Ukrainos „grįžimas į Europą“ vyksta sėkmingai. Bėda ta, kad tas įspūdis labai apgaulingas. Europa kol kas dar tik davė ukrainiečiams meškere, tačiau žuvį pasigauti reikės jiems patiems. O norint ją pagauti reikia tikrai didelių pastangų: pastatyti ir rekonstruoti stadionus, sukurti infrastruktūrą aplink juos, išplėsti oro uostus, pastatyti viešbučius tūkstančiams sirgalių, užtikrinti visų jų saugumą ir pan.

Kijevas („Olympic Stadium“)	
Planuojamos rungtynės	Grupių varžybos, ketvirtfinalis, finalas
Vietų skaičius	77 000
Statusas	Reikalinga rekonstrukcija
Planuojama naudojimui	2010 m. birželis

Donetsk („National Stadium“)	
Planuojamos rungtynės	Grupių varžybos, ketvirtfinalis, pusfinalis
Vietų skaičius	50 000
Statusas	Statomas
Planuojama naudojimui	???

Lvovas („Ukraina Stadium“)	
Planuojamos rungtynės	Grupių varžybos
Vietų skaičius	30 000
Statusas	Suplanuotas
Planuojama naudojimui	parengti 2010 m. kovas

Nors atrodo, kad tai tik techniniai reikalavimai, politikos elementas išlieka nepaprastai svarbus. Reikia priimti daug įvairių įstatymų ir poįstatyminių aktų (dėl koncesijos galimybės, dėl mokesčių administravimo, dėl teisių priimti sprendimus suteikimo savivaldybėms ir t.t.). O su politinių sprendimų priėmimu pastaruoju metu Ukrainoje susijusios didelės problemos. Neeiliniai parlamento rinkimai, įvykę Ukrainoje pernai rugsėjo 30 d. praktiškai neišsprendė Aukščiausiosios Rados veiksnio klausimo. Valdančiąją koaliciją formaliai sudarantys buvę „oranžiniai“ partneriai Julijos Tymošenko blokas ir V.Juščenkos „Mūsų Ukraina – Liaudies savigyna“ nuolatos nesutaria dėl įvairiausių klausimų. V.Janukovičiaus Regionų partija tiesiogine prasme blokuoja parlamento veiklą ir atsisako balsuoti netgi svarstant savo pačių pasiūlytus įstatymų projektus, taip siekdama parodyti, kad valdanti koalicija Ukrainoje yra neveiksni. Nuolatos kalbama apie dar vienus neeilinius parlamento rinkimus. Beveik visos didžiosios partijos parengusios po kelis

Dnepropetrovskas („National Stadium“)	
Planuojamos rungtynės	Grupių varžybos
Vietų skaičius	31 000
Statusas	Statomas
Planuojama naudojimui	parengti ???

pasiūlymus keisti šalies konstituciją. Trumpai tariant, suirutė didelė ir jos galo kol kas nematyti.

Tiesa, net nepaisant prastos politinės situacijos, kai kurie darbai vyksta. Stadionų Donetske ir Dnepropetrovske statybas finansuoja žinomi Ukrainos oligarchai: atitinkamai – turtingiausias ukrainietis Rinatas Achmetovas ir ne daug jam turtais nusileidžiantis Igoris Kolomoiskis. Tačiau toks Ukrainos turtuolių įsitraukimas į valstybinės reikšmės projektų įgyvendinimą ne tik kelia džiaugsmą, bet ir suteikia nemažai pagrindo nerimauti. Visų pirma dėl Ukrainos demokratijos perspektyvų. Šiandieninę situaciją Ukrainoje galima apibūdinti labai paprastai – valstybės pareigūnai, kurie turėtų rūpintis šalies vystymuisi ir tarptautinio įvaizdžio gerinimu, pjaunasi dėl valdžios ir postų. Tuo tarpu nelabai skaidriais būdais praturtėję fiziniai asmenys daro tuos darbus, kurie lyg ir turėtų būti atliekami valstybės. Be to, oligarchai milijonus išleidžia ne tik stadionų statybai, bet ir tų pačių besiriejančių politikų papirkinėjimui. 2006 m. parlamento rinkimų metu buvo atvirai kalbama apie tai, kiek kainuoja parlamentaro postas. Neseniai vykusiuose Kijevo mero rinkimuose buvo ta pati situacija. Visa tai reiškia, kad vadinamas viešasis arba nacionalinis interesas Ukrainoje neegzistuoja, o politika yra tik skirtingų klanų kova dėl galimybės sudaryti palankesnes sąlygas savo verslo plėtojimui. Politikos moksluose tokia sistema vadinama „neatsakingu pliuralizmu“ (angl. *feckless pluralism*). Ši sistema pasižymi plačia politine laisve, joje vyksta reguliarūs rinkimai, galia nėra sukoncentruota vienoje rankose, tačiau perduodama iš vieno rankų į kitas. Tačiau nepaisant tokių pozityvių aspektų, demokratija lieka labai nepatvari ir paviršutiniška. Politinis piliečių dalyvavimas iš esmės apsiriboja dalyvavimu rinkimuose. Visų politinių grupių elitas visuomenėje

laikomas korumpuotu, savanaudišku ir neefektyviu. Valdžios perėjimas iš vienos politinės grupuotės rankų į kitas niekaip neprisideda prie esamų problemų realaus sprendimo. Visuomenė yra labai apolitiška ir, nors tiki demokratijos idealais, yra labai nepatenkinta esama politine padėtimi. Galų gale, politika suvokiama kaip korumpuotas elito žaidimas, kuris neduoda jokios naudos šaliai ir nėra vertas pagarbos ar pasitikėjimo. Nors tokia politinė sistema labiausiai būdinga besivystančioms Lotynų Amerikos šalims, Ukraina šiandien puikiai atitinka daugelį jos kriterijų. O tai kelia didžiulę baimę, kad gali pasikartoti toks pats scenarijus, koks įvyko rengiantis 1996 metų pasaulio čempionatui. Tuomet teisė rengti pasaulio čempionatą buvo patikėta Kolumbijai, tačiau Bogota taip ir nesugebėjo jam tinkamai pasiruošti, o čempionatas įvyko Meksikoje...

Iki čempionato dar liko keletas metų. Tačiau UEFA jau pareiškė, kad progresas jam rengiantis turi būti padarytas per artimiausią pusmetį. Priešingu atveju meškerė iš Ukrainos (o kartu ir Lenkijos) bus atimta. Ar spės Kijevas susiimti ir susivienyti vardan galimybės nors trumpam tapti Europos sostine? Nesvarbu, kad tik futbolo. Šiandien perspektyvos dar labai miglotos. Tačiau aišku tai, kad ant kortos pastatytas Ukrainos, kaip valstybės, garbės statusas. Šalies prezidentas Juščenka buvo teisus, kai pareiškė, kad „tinkamas EURO-2012 surengimas Ukrainoje yra valstybės garbės ir prezidento asmeninės garbės klausimas“. Šioje vietoje dar reiktų pridurti, kad tai ir Ukrainos noro bei galimybių eiti „europiniu“ keliu patikrinimo klausimas.